

OSKAR UAYLD ASARLARIDA ESTETIKIZM VA REALIZMNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Almardanova Zebo Xamzayevna

Annotatsiya. Maqolada estetik nutqning leksik, sintaktik, pragmatik va stilistik belgilari izchil yoritiladi. Realistik qatlam esa aniq referenslar, dialogik tabiiylik, soʻzlashuvga yaqin strukturalar, ijtimoiy rol va maqomni bildiruvchi nutq formulalari, shuningdek, “fakt”ga suyanadigan tasvirning diskursdagi “ishonchlilik effekti” orqali koʻrsatiladi.

Kalit soʻzlar: Oskar Uayld, estetikizm, realizm, lingvostilistika, epigram, paradoks, kinoya, diskurs, dialog.

KIRISH

Oskar Uayld XIX asr oxiri ingliz adabiyotida estetikizmning eng yorqin timsollaridan biri sifatida til va uslub masalasini gʻoyaga aylantirgan ijodkor sanaladi. Uning asarlarida “goʻzallik” faqat mavzu yoki dekor emas, balki nutqning ichki mexanikasi — soʻz tanlovi, gap qurilishi, ohang, kinoya, aforizm va dialog ritmi orqali ishlab chiqiladigan estetik natijadir. Biroq Uayldni faqat estetikizmga “qamalgan” yozuvchi deb talqin qilish biryozlama: u ijodning koʻp janrli maydonida (roman, drama, esse, ertak, tanqid) ijtimoiy hayot, axloqiy meʼyorlar, sinfiy stereotiplar, “hurmatli jamiyat”ning ikkiyuzlamachiligi kabi realistlik qatlamlarni ham kuchli ochadi. Ayniqsa, uning komediyalarida dialogik realizm ijtimoiy maskalar va nutqiy oʻyinlar orqali jonlanadi; romanda esa estetika bilan axloqiy-ijtimoiy muammo bir-biriga mahkam ulanadi [1].

ASOSIY QISM

Mazkur maqola savoli sodda koʻringan boʻlsa-da, “estetikizm va realizmning lingvistik xususiyatlari” deganda faqat bezakli soʻzlar yoki “oddiy” dialoglar nazarda tutilmaydi. Gap tilning qanday ishlashi — badiiy matnda maʼno qanday “yasalishi” haqida. Uayld matnida estetikizm, avvalo, badiiy nutqni aforizmga moyil qiladi: fikr “qisqa, yaltiroq, esda qoladigan” shaklda beriladi (Uayldning epigramlari shampanga oʻxshaydi: koʻpigi bor, lekin taʼsiri jiddiy). Epigram va paradoks esa realizmni inkor etmaydi: aksincha, real hayotdagi axloqiy ziddiyatlar va ijtimoiy riyo aynan paradoks orqali “koʻrinadigan” boʻladi. Shu bois maqolada Uayld tilini ikki qutb sifatida emas, bir-birini qoʻllab-quvvatlaydigan ikki stilistik rejim sifatida tahlil qilish maqsad qilinadi. Uayld boʻyicha ilmiy tadqiqotlar va izohli toʻplamlarda uning asarlari tilidagi epigram, paradoks va uslubiy oʻyinlarning markaziyligi qayd etiladi [2].

Uayldning estetikizmi til darajasida, eng avvalo, leksik tanlovda koʻrinadi. “Dorian Grey” kabi matnlarda rang, yorugʻlik, material, hid va taʼm bilan bogʻliq sezgi

leksikasi keng ishlatiladi: kolorativ birliklar, bezak buyumlari, san'at predmetlari, musiqa va rasmga oid atamalar badiiy tasvirni "ko'rinarli" qiladi. Bunday leksika matnda "senzual registr"ni yaratib, o'quvchini hodisani bilishdan ko'ra, uni his qilishga yo'naltiradi. Estetikizmning lingvistik belgisi sifatida epitetlarning zichligi, metaforik ko'chishlar, sinesteziya (masalan, tovushni rangga, hidni hissiyotga ulash) ham kuchayadi. Bu jarayonda so'zlar "axborot" tashishdan tashqari "kayfiyat" va "ohang"ni ham tashiydi. Uayld uslubiga bag'ishlangan ishlarda aynan uyg'un diksiya, topqir dialog, epigram va paradokslar uning roman tilining muhim belgisi ekani ta'kidlanadi [3].

Estetikizmning ikkinchi katta ko'rsatkichi — sintaktik va ritmik qurilish. Uayld ko'pincha parallelizm va antitezani aforizmga xizmat qildirish uchun ishga soladi: gap ichida qarama-qarshi qiymatlar to'qnashadi, natijada o'quvchi "kutilmagan mantiq"ni sezadi. Paradoks (odatdagi fikrni teskari aylantirib, yangi ma'no chiqarish) Uayldda shunchaki hazil emas, ijtimoiy me'yorlarni ochishning stilistik instrumentidir. Bu jihat, ayniqsa, dramatik dialoglarda juda faol: personajlar bir-birini "ishontirish"dan ko'ra "til bilan yengish"ga urinadi, natijada muloqot real hayotdagi maqom kurashining badiiy modeli sifatida ishlaydi. Epigram bo'yicha maxsus tadqiqotlarda Uayldning epigrammatik shaklni nafaqat bezak, balki axloqiy va ijtimoiy mazmunni keskinlashtiruvchi usul sifatida ishlatgani ko'rsatib o'tiladi.

Realizm esa Uayldda "oddiylik" degani emas; u ko'proq diskurs realizmi sifatida namoyon bo'ladi. Ya'ni matn ijtimoiy hayotni aniq nomlar, joylar, urf-odatlar, etiket formulalari, mavqeni bildiruvchi nutqiy strategiyalar orqali ishonchli ko'rsatadi. "The Importance of Being Earnest"ning sahnalashtirilgan sanasi va viktorian jamiyatidagi muhit (Mayfair, qishloq uyi, aristokratik suhbatlar) dramadagi nutqiy xatti-harakatlar uchun "real" fon bo'lib xizmat qiladi. Bu yerda realizmning til belgisi — dialogning pragmatik tabiiyligi: murojaat shakllari, gapni "aylanib" aytish, nazokatli kamsitish, kinoyali maqtov, imkonsiz talabni odob bilan o'tkazish kabi nutqiy taktikalardir. Qahramonlar "ochiq gapirmaydi", lekin subtekst doim ishlaydi; bu esa real ijtimoiy muloqotga xos presuppozitsiya va implikaturalarning badiiy muhitda faol bo'lishini anglatadi [4].

Uayld tilida estetikizm va realizm bir-biriga qarshi qo'yilganda emas, ko'pincha bir-birini "kuchaytirganda" eng yorqin ko'rinarli. Masalan, estetik leksika va nafis sintaksis realistik mazmunni "keskinroq" qiladi: jamiyatning riyo va ikkiyuzlamachiligi go'zal shaklda aytilgani uchun yanada ta'sirli tuyuladi. Bu "stilistik paradoks" Uayldning asosiy uslubiy strategiyalaridan: mazmun tanqidiy, shakl nafis. Shuning uchun Uayldda realizm "xom faktlar ro'yxati" emas, balki ijtimoiy faktning badiiy qayta kodlanishidir. "Dorian Grey"da estetikizm kuchli bo'lsa-da, roman ichida axloq, obro', mish-mish, shahar madaniyati, sinfiy munosabat kabi realistik qatlamlar

ham izchil ishlaydi; asarning ilk versiyasi 1890 yildagi nashr kontekstida aynan shu bahslar markazida turgani manbalarda qayd etiladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Oskar Uayld asarlarida estetikizm va realizm lingvistik jihatdan bir-biriga zid yoʻnalishlar boʻlib koʻrinsa-da, amalda ular koʻpincha bir-birini kuchaytiruvchi stilistik hamkorlikda ishlaydi. Estetikizm Uayld nutqida senzual leksika, sanʼat terminlari, epitet va metaforaning koʻpligi, parallelizm–antiteza, paradoks va epigrammatik ixchamlik orqali namoyon boʻlib, matnga yuqori darajadagi “badiiy sayqal” beradi. Realizm esa joy va ijtimoiy muhitni aniq referenslar bilan berish, dialogik tabiiylik, etiket va maqomga xos nutqiy strategiyalar, presuppozitsiya va implikatura orqali “hayotiy ishonchlilik”ni yaratadi. Natijada Uayld uslubining eng muhim belgisi shundaki, u real ijtimoiy tanqidni koʻpincha estetik shakl ichiga joylaydi: goʻzal gap — jamiyatning riyosini ochadigan pichoq, faqat tigʻi jilolangan.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Wilde O. The Picture of Dorian Gray (1890 text). — Lippincott's Monthly Magazine version (facsimile/archival PDF). [UVic Libraries Omeka](#)
2. Wilde O. The Importance of Being Earnest: A Trivial Comedy for Serious People. — First performed 14 February 1895. [Википедия](#)
3. Raby P. (ed.). The Cambridge Companion to Oscar Wilde. — Cambridge: Cambridge University Press, 1997. — 330 p. [Cambridge University Press & Assessment+1](#)
4. Lane R. Oscar Wilde and the Epigram // (JSTOR article). — 2006.